

ויהי מקץ שְׁנָתַיִם יָמִים וגו'.¹ במדרש רבה (ב"ר פט ג) אֲשֶׁרֵי הַגִּבֹר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ (תהלים מ ה)² זה יוסף ולא פנה אל רהבים ושטי כזב. בשביל שאמר (בראשית מ יד)⁴ זכרתי והזכרתי, ניתוסף לו שתי שנים. המדרש הלז פליאה, וכולם קמאי דקמאי צוחו על המדרש הלז לפרשו, כי היכן היה כותבו וזכרתי, כיון שסמך עצמו על שר המשקים, ועל ידי זה נענש וניתוסף לו שתי שנים, כמאמר המדרש הנ"ל. והאיך שייך לומר 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו - זה יוסף'. ונקדים לבאר הפסוק בפרשת וישב (שם) כי אם זכרתי אתך, שלשון כי אם, הוא כענין תנאי, שהתנה עמו בענין הזכירה. גם תיבת 'אתך' מיותר, ואין לו שחר. גם מה שאמר וזכרתי אל פרעה', כי 'זכירה' שייך בדבר הנשכח מאדם ובא אחר ומזכירו אותו דבר, על זה שייך זכירה, וכאן מה זכירה שייך כאן אצל פרעה אל יוסף, שלא יודעו ומכירו כלל מקודם לכן

אך על פי דרכינו, שתמיד אנחנו עסוקים מענין אל ענין באותו ענין, יתיישב הכל על נכון. שהשי"ת ברא כל העולמות והשתלשלותם בכדי שיתגלה שכינתו בתחתונים⁵, להיות כל הברואים ובאי עולם מכירין שבח רוב גדלו ואלהותו יתברך שמו⁶, והוא לבדו מנהיג כל העולמות, ויתחזק האמונה שהוא לבדו ואין עוד בלתו. ומתחלה הופיע לנו השי"ת ממעון קדשו על ידי נביאים הקדושים שהיו מתנבאים באספקלריא המאירה, והיה נראה לעין פל התגלות שכינתו אשר מתגלה להנביאים לצרכי עמו בני ישראל, ועל ידי זה נתחזק האמונה שלימה אצל בני האדם, להאמינו שהשי"ת משגיח בהשגחה פרטית על כל מעשי בני האדם ועל מחשבותיהם. ואחר כך, שסילק נבואתו מהם לטעמים הידועים⁷, עדיין היו משתמשים בבת קול⁸, גם כן היה לטעם הנ"ל להתחזקות האמונה. ועוונותינו הרבים גרמו כל אלה, שאין לנו לא נביאים ולא בת קול, אך זאת נשאר לנו קשקוש פעמוני קודש, שמשרה רוח קדשו על צדיקי הדור בכל דור ודור, הכל הוא בשביל התחזקות האמונה כנזכר לעיל. כדאיתא בהקדמה לספר הפלאה על מאמר (אבות פ"ב מ"א)⁹ עין רואה ואוזן שומעת וכו', שבתחלה בימי הנביאים היו בבחינת 'ראיה' וזה הוא עין רואה'. ואחר כך היו משתמשים בבת קול, והוא 'אוזן שומעת' וכו' יעויין שם¹⁰.

וכל רצונו של השי"ת הוא רק בשביל התגלות אלהותו בתחתונים, ועל ידי זה יתחזק האמונה. שעל ידי שהצדיק הדור עושה פעולה על ידי תְּפִלָּתוֹ הַזֶּכֶּה, שעל ידה נתרפא החולה, ונפקדה העקרה אשר היה מתפלל עליה, על ידי זה נראה לעין הבני דורו התגלות אלהותו, ששומע לתפלת הצדיק המעתיך אליו, ונשרש האמונה בלב כל אחד ואחד¹¹. גם הצדיק הדור צריך שלא לחשוב ח"ו איזה דבר גשמי בהתפעלו איזה דברים הצריכים לבני אדם, רק כוונתו יהיה - שיתגלה על ידו אלהותו יתברך שמו, ויתחזק האמונה, כי זולת זה אינו נחשב לצדיק כלל. וכן הוא הדבר, באם שהצדיק עושה איזה פעולה ומוציא מכח אל הפועל איזה דבר בתפלתו, הוא עצמו גם כן מתמיה תמיהה גדולה על עצמו, שהקב"ה שומע לתפלת נבואה ואינו הגון. וכדאיתא, כאשר הצדיקים חושבים תמיד על עצמם שהמה גרועים יותר מגרוע שבגרוע¹², וזאת להם לפלא אשר השי"ת שומע לתפלתם, ונתחזק האמונה גם כן אצל הצדיק בבחינה יתירה מקודם

¹ בראשית פרק מא: (א) ויהי מקץ שְׁנָתַיִם יָמִים ופרעה חלם ונהגה עמך על-היאור:

² בראשית רבה (וילנא) פרשה פט: ג (תהלים מ) אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו, זה יוסף, ולא פנה אל רהבים, ע"י שאמר לשר המשקים זכרתי והזכרתי ניתוסף לו שתי שנים, אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו, ר' יודן אמר המון ריבי רברבי' שהם שטים אחרי כזב אוי לו למי שהוא בוטח בהם (קהלת ה) כי בא החלום ברוב ענין, אמר פרעה מי מתקיים על מי אני על אלהי או אלהי עלי, אמר לו אתה על אלהיך, הה"ד ויהי מקץ וגו', (שם /קהלת ד) כי מבית הסורים יצא למלוך, זה יוסף שיצא מבית האסורים של פרעה, יצא למלוך וישלח פרעה, כי גם במלכותו נולד רש, במלכותו של יוסף נולדה רשתו של פוטיפרע, ד"א ויהי מקץ, (שם /קהלת ד') ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש, זה יוסף, עם הילד השני, אלו שתי שנים שנתוספו לו, ולמה ניתוסף לו ב' שנים כדי שיחלום פרעה ויתגדל ע"י חלום שנאמר ויהי מקץ שנתים ימים.

³ תהלים פרק מ פסוק ה: אֲשֶׁרֵי הַגִּבֹר אֲשֶׁרֵי שָׁם יְקוֹק מִבְּטָחוֹ וְלֹא-פָנָה אֶל-דֹּהְבִים וְשָׁטִי קָב:

⁴ בראשית פרק מ פסוק יד (וישב): כִּי אִם-זָכַרְתִּי אֵתְךָ כְּאֶשֶׁר יִטֵּב לְךָ וְעִשִׂיתָ-גַּא עִמָּדִי טָסַד וְהִזְכַּרְתִּי אֶל-פְּרַעְה וְהוֹצַאתִי מִן-הַבְּיַת הַזֶּה:

⁵ מאור ושמש שמות פרשת בא: שהקב"ה ברא כל העולמות, והיה עיקר רצונו יתברך כדי שידעו כולם שהוא יתברך מהנהגה כל הַיּוֹת והוא שופע חיות בכלום, ואם חלילה יסתלק חיותו מהם אף רגע אחד - יהיו אפס ותהו. וזהו (תהלים קג יט) ומלכותו בכל משלה. וזהו עיקר עבודת ה', שישג אדם שכל הדברים וכל הברואים וכל ההיות - אינם קיימים אלא בחיותו יתברך. ואי אפשר לעשות שום תנועה קלה - בלתי רצונו יתברך שמו.

⁶ זוהר - רעיא מהימנא כרך ב (שמות) פרשת בא דף מב עמוד ב: בגין דישתמודעון ליה במדות דיליה בכל מדה ומדה וקרא אל אלהים שדי צבאות אד"ד בגין דישתמודעון ליה בכל מדה ומדה איך יתנהג עולמו דח"ס ודבינא כפום עובדיהון דבני נשא דאי לא יתפשט נהוריה על כל בריין איך ישתמודעון ליה ויתקיים (ישעיהו) מלא כל הארץ כבודו,

⁷ בית הבחירה למאירי מסכת סנהדרין דף יא עמוד א: כבר ידעת שאין הנבואה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות ושאר הצרות משמתו נביאים האחרונים שהם חגי זכריה ומלאכי שנתנבאו בבנין בית שני נסתלקה נבואה מישראל ולא היה שם נביא אף בפני הבית שכל זמן בית שני היו תחת שאר מלכויות ועמדו בצרות ובתקף מלחמות

⁸ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יא עמוד א: תנו רבנן: משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי - נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואף על פי כן היו משתמשים בבת קול

⁹ משנה מסכת אבות פרק ב משנה א: רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם והווי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות והווי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה והסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין:

¹⁰ הפלאה מסכת כתובות הקדמה: ז והנה אמרו חז"ל [אבות פ"ב מ"א] דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין. וכתבנו בחידושינו דהנה מצינו במשה רבינו ע"ה והנביאים הבאים אחריו שהיה להם עינים לראות והיו נקראים רואים כדכתיב [שמואל א, ט ט] כי לנביא היום יקרא לפניו הרואה ואח"כ כשפסקה נבואה מישראל היו משתמשים בבת קול כמו שאמרו חז"ל [מגילה לב א] בפסוק ואזניך תשמענה דבר וגו'. ואח"כ בדורות האחרונים לא זכו גם לשמיעת האזן וכשראו שהתורה מתמעט התירו משום עת לעשות לה' לכתוב דברים שנאמרו בעל פה כדאיתא בגמרא [גיטין ס א]. א"כ ראוי לאדם לשום אל לבו שפלות דורותינו וכמה מעלות להם עלינו. וזהו שאמרו דע מה למעלה ממך, רצ"ל הבט כמה מעלות למעלה ממך. עין רואה שהם הנביאים, ואזן שומעת המשתמשים בבת קול, ועתה ראה שכל מעשיך רצ"ל שהוא משום עת לעשות לה' שלא ישתכחו מעשה המצות על מכוונם והתירו להיות בספר נכתבין.

¹¹ בת עין שמות פרשת תרומה: אמנם להגיע לבחינת אמונה בשלמות הוא ע"י הצדיקים שבדור שמכניסים בדור בחינת אמונה שרצון יראוי יעשה וכל אשר גוזר הצדיק ה' מקיים ובראות האדם כל זה נצמח לו ונתקע בלבו בחינת אמונה שלמה להאמין בה' ובעבדיו. והנה זהו בחינת ראיה שמגיעים לבחינת אמונה מצד הראות בחינת מופת ע"י הצדיקים.

¹² אוהב ישראל בראשית פרשת וירא: וכן הוא דרך הצדיקים הגם שעובדים את ה' כל ימיהם עם כל זה נדמה להם בלבם ומחשבתם באמת שעדיין לא התחילו כלום לעבוד את השי" והם עדיין מחוץ לאוהל הקדושה רק עומדים בפתח האוהל ודברי פי חכם חן

כאשר שמעתי מאדמו"ר הרב הקדוש המנוח מו"ה אלימלך זצוק"ל על פסוק (שמות ז ט) ¹³תנו לכם מופת¹⁴, כי אצל מכשפים בהיות עושים איזה פעולה על ידי כשפיהם - אין זאת להם לפלא כי המה יודעים בטוב שבהיות עושים מעשי כשפיהם כך וכך מוכרח הדבר לבא, אך הפליאה היא לזולתם אשר אינם יודעים האיד נעשה מעשי הכישוף, ואז הפליאה הוא על מעשי הכישוף ולא על הדבר הנפעל, כי הנפעל מוכרח להיות על ידי דבר הפועל מעשי הכישוף. אבל אינו דומה טומאה לטהרה באלף אלפי אלפים בתפלות, מהיות מעשי הצדיק ותפלתו פועלים איזה דבר, אך הדבר ההוא גם כן לפלא בעיני הצדיק ששומע הקדוש ברוך הוא לתפלתו כי אינו מוכרח. וזהו תנו 'לכם' מופת, שאמר פרעה להם שיעשו דבר שאראה שאתם עצמיכם תתפלאו עליו, ואז אדע בודאי שהשם יתברך שומע לתפלתכם. וזהו תנו לכם מופת אזי אראה שגם לכם הוא לפלא, ודברי פי חכם חן

ונחזור לעניינינו, שהשי"ת הופיע רוח קדשו על צדיקי הדור בשביל התגלות אלהותו להתחזק האמונה. גם כוונת הצדיק הוא בשביל דבר זה, ולא לכבוד עצמו הוא דורש לבני אדם, רק לקרב לָפָם להשי"ת, להשתרש האמונה והבטחון בלבם, כי אין רצונו של הצדיק הוא להיות מפורסם - כי זאת הוא ביטול להצדיק מתורה ותפלה, מחמת טרדות בני אדם המטרדיים אותו¹⁵, כי יותר טוב לצדיק בהצנע לכת. אך הכוונה של הבורא ברוך הוא הוא בהתפרסמותו להצדיק - להתגלות אלהותו, להתחזק האמונה והבטחון אליו יתברך שמו, כנ"ל

ובזה נבוא לביאור הפסוק, כי זאת המורה עלה על ראשו של יוסף, בהיות שהשר המשקים ישוב על כנו - יפרסם את יוסף שעושה פלאות בתפלתו, לפעול מעשי בני אדם הצריכים לטובתו, ויוסף היה ממאן להתפרסם, רק כשיצטרך לפרסומו על כל העולם ויתגלה אלהותו על כל העולם, כאשר באמת כך היה¹⁶. לזאת אמר לו כי אם שהוא כעין תנאי שהתנה עמו, שלא להזכירו לפני שום אדם רק זכרתי אתך דייקא, היינו הזכירה תהיה רק אתך במחשבתך ובלבדך ולא לזולתו. רק והזכרתי אל פרעה רצה לומר, הזכירה תהיה בעת שהפרסום יהיה צריך, שעל ידי זה יתגלה אלהותו יתברך שמו בכל העולם¹⁷, ויתחזק האמונה בכל העולם, אז והזכרתי הוא כעין זכירה על דבר הנשכח משום אדם, כי עד כעת היה כעין שכחה אצל שר המשקים, שלא הזכירו כלל¹⁸.

וצדקו דברי המדרש הנ"ל, אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו - זה יוסף, שבטח בהשי"ת ולא רצה להתפרסם על ידי שר המשקים. ועל ידי שאמר זכרתי וזכרתי² רצה לומר, על ידי שהתנה עמו כעין תנאי שלא לפרסמו רק להזכירו במחשבתו כזכר לעיל, על ידי זה ניתוסף לו שתי שנים, שאז הוצרך להתגלות ולפרסם אלהותו ולהתחזק אמונתו יתברך שמו על כל העולם, ואז נתפרסם בהזכרתו אל פרעה, והבן. ולשון ניתוסף כך מורה, שלא היה עונש, רק על ידי שתי שנים אלו ניתוסף לו - שנתפרסם על ידו אלהותו יתברך שמו על כל העולם, לכן לא כתיב 'נשתאה', והבן

וידבר פרעה אל יוסף בחלמי הנני עמך על שפת היאר. והנה מן היאר עלת שבע פרות בריאות בשר וגו'. והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן דלות ורעות תאר מאד ורקות בשר וגו'. ותאכלנה הפרות הרקות והרעות וגו'. ותבאנה אל קרְבָנָה ולא נודע כי באו אל קרְבָנָה ומראיהן רע כְּאֶשֶׁר בתחלה וגו'. ויאמר יוסף אל פרעה וגו'. שבע פרות הטבת שנים וגו'. ולא יודע השבץ בארץ מפני הרעב הוא אחרי כן כי כבד הוא מאד. פירש רש"י ז"ל, 'ולא יודע השבץ' הוא פתרון 'ולא נודע כי באו אל קרְבָנָה'. ועתה ירא פרעה איש נבון וְחָכְם וישיתיהו על ארץ מצרים וגו'¹⁹. הקושיא היא מפורסמת מאד, מי עשאוהו יועץ למלך, היה לו לפתור החלום ולשתוק

¹³ שמות פרק ז פסוק ט (וארא): כִּי יִדְבַר אֲלֵכֶם פְּרַעֲהוּ לֵאמֹר תִּנּוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֵלֶיךָ הֲחָ אֶת־מִטְנֶךָ וְהִשְׁלַח לִפְנֵי־פְרַעֲהוּ יְהִי לְתִבְיָן: נועם אלימלך שמות וארא: כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת (ז, ט): הנה מלת לכם, אינו מדוקדק תנו לי היה לו לומר שבוודאי רצה פרעה שיתנו לו מופת. ועוד יש לדקדק אחר שהראו לפניו מופת שהמטה נהפך לתנין ויעשו גם החרטומים כן מה היה צריך פרעה חיזוק הלב כמו שאמר ויחזק לב פרעה, הלא ממילא מאחר שראה שגם החרטומים עשו כן אין צריך חיזוק לזה. אך נראה פשוט, דהנה האדם המלומד בניסים שהשם יתברך עושה לו נס בכל עת אזי הוא תמיד חידוש ונפלא בעיניו הגם שרואה שהשם יתברך עושה לו תמיד ניסים אף על פי כן הוא מפליא הדבר לחידוש גדול אבל העושה דבר חידוש פעם אחד על ידי כישוף וכדומה אזי בפעם שנית אין חידוש בעיניו לכלום מאחר שעשה בעצמו פעם אחד: וזהו שאמר השם יתברך ברוך הוא כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת, פירוש שתעשו מופת כזה שגם לכם יהיה למופת ולחידוש זה יהיה ודאי דבר ה' ולכן כתיב וישלך אהרן את מטתו לפני פרעה ולפני עבדיו. וגבי חרטומים כתיב ויעשו גם הם בלטיהם כן, ולא כתיב לפני פרעה, משום דהשלת מטה אהרן היה חידוש לפני פרעה שהבין שהוא דבר ה' מחמת שראה שגם בעיני משה ואהרן היה לחידוש. אבל בחרטומים לא היה שום חידוש לא להם ולא לפרעה, כי ידעו עושים על ידי שטותיהם ולכן נאמר שפיר ויחזק לב פרעה, שהיה צריך חיזוק הלב, כי הבין שאין בהם ממש ואף על פי כן היה מחזק את לבו. וזהו (תהלים מ, י) בשרתי צדק בקהל רב, רצה לומר כשאני מבשר איזה דבר חידוש בקהל רב אף על פי כן בהיות הדבר הזה. הנה שפתי לא אכלא, מלשבח ולהודות על הדבר הגדול אף שאני מלומד בכך וזה היה מחמת שזה דבר ה', וקל להבין*

¹⁵ אגרא דכלה בראשית לך לך: הנה קבלתי מרבותינו הקדושים על ענין המתמיה ענין כל רואה מה שנהג הדבר שההמון עם מטרדיים הצדיקים וכל אחד פורש שיחתו לפניו בעיני עסקי העוה"ז עד כמעט שרוב הימים מטרדיים את הצדיקים בעסקי בני אדם, והנה הוא לפלא מה זאת עשה הש"י לצדיקי עולם אשר עבודתם צורך גבוה וטוב טוב היה להם שיהיו פנוים לייחד יחודים נוראים ופעולות נוראות בעולמות עליונים, וקבלתי שהענין הוא שצדיקים כאלה אשר השגתם גדולה ובכל יום משיגים יותר אלקות ית', ובכל יום תשוקתם מתגברת ביותר להש"י עד כלות הנפש, וזה דבר ידוע שהנשמה או המלאך אם משיגים יותר מכדי יכלתם יתבטלו ממציותם, כי בהתגבר טבע ותשוקת החלק אל הכל ירוץ אליו בטבעו להתכלל בכללו, וזה ענין ידוע בבדבב ואביהו בקרבנתם לפני ד' וכו', עיין באור החיים, על כן מאת ד' היא זאת הצדיקים אשר השיגו והגיעו למדרגה אשר הוא כפי שורש נשמתם, והנה תשוקתם גדולה לעלות במעלות ומסילות היותר גבוהים, והנה יתבטלו ממציותם ותצא נשמתם להכלל בשורשם, והש"י עדיין רוצה להשתעשע בעבודתם בעולם הזה, על כן שולח אליהם אנשים העוסקים בעולם אשר מושכים אותם ואת שכלם להתעסק עמהם בעניינם ועי"ז תשאר נשמתם בגוויים בכל פעם עד אשר ירצה הגזר לארחא בתפוחא דא, והבן.

¹⁶ כאשר הפך למלך על מצרים ובאו מכל העולם לקנות ממנו אוכל

¹⁷ פרעה מלשון גילוי כמו ופרע את ראש האשה

¹⁸ ואצלו שייך הלשון זכירה מאחר וכבר ידע ממנו

¹⁹ בראשית פרק מא: (טו) ויאמר פרעה אל־יוסף חלום חלמתי ופתר אין אתו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אתו: (טז) ונען יוסף את־פרעה לאמר בלעדי אלהים יענה את־שלום פרעה: (יז) וידבר פרעה אל־יוסף בחלמי הנני עמך על־שפת היאר: (יח) והנה מן־היאר עלת שבע פרות בריאות בשר ויפת תאר ותפרנינה באחו: (יט) והנה שבע־פרות אחרות עלות אחריהן דלות ורעות תאר מאד ורקות בשר לא־ראיתי כהנה בכל־ארץ מצרים לרע: (כ) ותאכלנה הפרות הרקות והרעות את שבע הפרות הראשונות הבריאות: (כא) ותבאנה אל־קרְבָנָה ולא נודע לִי־באו אל־קרְבָנָה ומראיהן רע כְּאֶשֶׁר בתחלה ואקץ: (כב) וארא בחלמי ונהנה שבע שבלים עלת בקנה אחד מלאת וטבות: (כג) והנה שבע שבלים צנמות דקות שדפות קדים צמחות אחריהם: (כד) ותבלען השבלים הדקות את שבע השבלים הטבות ואמר אל־החרטומים ואין מגיד לי: (כה) ויאמר יוסף אל־פרעה חלום פרעה אקד הוא את אשך האלהים עשה הגיד לפרעה: (כו) שבע פרות הטבת שבע שנים הנה ושבע השבלים הטבת שבע שנים הנה חלום אקד הוא: (כז) ושבע הפרות

ונראה לי, דהנה יש לדקדק, גבי החלום גופא - שמספר התורה החלום של פרעה - כתיב גביה (בראשית מא ג) וְהָיָה שֵׁבַע פְּרוֹת אַחֲרוֹת עֹלוֹת וגו' יִתְעַמְדָּנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת עַל שְׁפַת הַיָּאֵר'. ובסיפור של פרעה ליוסף השמיט זה, ולא כתיב יִתְעַמְדָּנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת עַל שְׁפַת הַיָּאֵר'. גם יש לדקדק, גבי החלום גופא כתיב (שם) וְדָקוֹת בָּשָׂר, משמע שהיה עליהם בשר רק שהיה כחוש ודק, וגבי הסיפור כתיב (שם פסוק יט) וְיִרְקוֹת בָּשָׂר, משמע שהיו ריקנים מבשר מכל וכל. גם יש לדקדק, שבסיפור החלום ליוסף כתיב (שם פסוק כא) וַתְּבַאֲנָה אֶל קַרְבְּנָהּ וְלֹא נֹודַע כִּי בָאוּ אֶל קַרְבְּנָהּ וּמְרִיאֶיהֶן רָעוּ וגו', ובחלום גופא לא נאמר וְלֹא נֹודַע כִּי בָאוּ אֶל קַרְבְּנָהּ וגו'.

ונראה בזה, דאיתא בזוהר הקדוש פרשת מקץ (ח"א קצו א)²⁰ רַבִּי חֵינְיָא אָמַר, פְּרָעָה בְּעֵי לְנִסְאֵי לְיוֹסֵף וְאַחֲלִיף לִיהַּ חֲלֵמָא וְכוּ' אַחֲרֵי הוֹדִיעַ - אַחֲרֵי הַיָּתִי, עֵינָן שֵׁם [רק שבזוהר הקדוש אינו מפורש כלל האיך אחליף ליה החלום והאיך אמר לו טעית, ובדברינו יובן בעזר השם]. דהנה בהחלום ראה פרעה שבע פרות יפות מראה ובריאות בשר, ולכאורה מהו הלשון 'בריאות' שהוא לשון בריא וקיים, הוה ליה למימר 'עבי בשר' או הוה ליה למימר 'מלאות בשר' כדכתיב ההיפוך גבי רעות 'דקות בשר', או הוה למימר 'טובי בשר' והוה דבר והיפוכו. אלא הרמז היה בזה בריאות בשר שהוא לשון בריאות וקיימות, שרמזו לפרעה שעל ידי שבע השנים הטובות יהיה קיום לארץ בשבע שני הרעב. הא כיצד, כאשר אמר יוסף הצדיק בפתרונו יַעֲשֶׂה פְּרָעָה וגו' וַיִּפְקֹד פְּקָדִים עַל הָאָרֶץ וגו' וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל אֶקָל וגו' וְלֹא תִפְרֹת הָאָרֶץ פְּרָעָה וגו'. ועל כן כתיב גבי החלום גופא יִתְעַמְדָּנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת עַל שְׁפַת הַיָּאֵר, דהיינו שהפרות הרעות דהיינו שבע שני הרעב יהיה לכס סמיכה על ידי שבע שנים הטובות כנזכר לעיל, וזה יִתְעַמְדָּנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת. ועל כן גם כן בחלום גופא לא כתיב 'ותבאנה אל קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע כאשר בתחלה', לפי שזה שקר שלא ראה כך בחלום, אדרבה בחלום הראו לו ששבע שני רעב יתפרנסו על ידי שבע שנים של השובע, ומפני כך הראו לפרעה החלום, אלא כדי שיקבוץ התבואות בשבע שני השבע - לצורך שבע שני הרעב.

והנה פרעה שינה סיפור החלום לפני יוסף כדאיתא בזוהר הקדוש הנ"ל, ועל כן אמר לו בסיפור החלום שראה 'רקות בשר' משמע ריקנים מבשר מכל וכל, גם אמר לו 'ותבאנה אל קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה' וזהו שֶׁקֶר עֵנָה לו, על כן בפתרון החלום אמר לו ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא כפירוש רש"י ז"ל שזה פתרון 'ותבאנה אל קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה'. וזה אמר לו יוסף הצדיק לפי דבריו שאמר לו 'ותבאנה אל קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה'. ואחר כך אמר לו הפתרון האמת, ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וגו' יעשה פרעה וגו' ויקבצו את כל אוכל וגו' ולא תכרת הארץ ברעב וגו', שזה פתרון של יִתְעַמְדָּנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת שיהיו נסמכים על הפרות הטובות, כנזכר לעיל. וזה פתרון של 'בריאות בשר' כנזכר לעיל, ופתרון של 'דקות בשר' ולא 'רקות בשר' כנזכר לעיל. על כן הוצרך יוסף הצדיק ליתן לו העצה ועתה ירא פרעה וגו' לפי שבזה הראה לפרעה מה שטעה בסיפור החלום אליו, ונהפוך הוא מדבריו, כנזכר לעיל. על כן אמר לו פרעה אחרי הודיע וגו' כפירוש הזוהר הקדוש, אחורי היית בחלומי כנזכר לעיל, ואין נבון וחכם כמוך, ומתורץ כל הקושיות הנ"ל, ודו"ק.

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל פְּרָעָה חֲלוֹם פְּרָעָה אֶחָד הוּא אֶת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הַגִּיד לְפָרְעָה. שֵׁבַע פְּרוֹת הַטֹּבֹת שֵׁבַע שָׁנִים הָיָה וְשֵׁבַע הַשָּׁבָלִים הַטֹּבֹת שֵׁבַע שָׁנִים הָיָה חֲלוֹם אֶחָד הוּא. וְשֵׁבַע הַפְּרוֹת הַרְקוֹת וְהָרַעַת שֵׁבַע שָׁנִים הָיָה וְשֵׁבַע הַשָּׁבָלִים וגו' יִהְיוּ שֵׁבַע שָׁנֵי רָעָב. הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל פְּרָעָה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הַרְאָה אֶת פְּרָעָה. והנה יש לדקדק; חזא, למה מתחלה כתוב לשון 'הגיד', 'אשר האלהים עושה הגיד לפרעה', ולבסוף כתוב לשון 'הראה', 'אשר האלהים עושה הראה את פרעה', ועיין ברש"י²¹ ז"ל. ותו יש לדקדק, למה כתיב 'ושבע השבלים הרקות יהיו שבע שני הרעב', למה כתיב לשון 'יהיו שבע' וגו', הוה ליה למימר כדלעיל בשבלים הטובות, 'ושבע השבלים הרקות שדופות הקדים שבע שנים הנה חלום אחד'. ולמה גבי שבע שני הרעב אמר 'יהיו שבע שני רעב', ולא קאמר כן גבי שבע שבלים הטובות 'יהיו שבע שני הרעב'. ותו יש לדקדק, מה זה 'הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה את אשר האלהים עושה הראה' וגו', היכן דיבר יוסף כן אל פרעה. ואי מה שאמר לו לעיל 'את אשר האלהים עושה הגיד לפרעה', הא לעיל קאמר לו 'הגיד לפרעה' ולא 'הראה את פרעה', ולמה אמר 'הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה', ותו למה ליה כלל לומר 'הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה את אשר האלהים עושה', והא כבר אמר לו תיכף מתחלה 'חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עושה הגיד לפרעה', ולמה ליה לשנותה לומר לו 'הוא הדבר אשר' וגו', אטו אם לא אמר 'הוא הדבר אשר דברתי' וכי לא ידענון זה מה שאמר מתחלה 'את אשר האלהים עושה' וגו', וחכם כמו יוסף הצדיק יאמר דְּבָרֵי מוֹתֵר חֲלִילָה, והוה ליה למימר זה בסוף הפתרון, 'הוא הדבר אשר דברתי אשר האלהים עושה' וגו' ולא מתחלת הפתרון לכפול דבריו²².

והנראה לי בדבר, כי איתא בזוהר הקדוש²³, שעל כן היה רעב בעולם - כדי שכל הכסף שבעולם יבא למצרים, והקב"ה הבטיח לאברהם אבינו ע"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ובא ליד ישראל כל כסף וזהב שבעולם על ידי כן. נמצא למדין, שהרעב לא היה

הַרְקוֹת וְהָרַעַת הַעֲלֵת אַחֲרָיו שֵׁבַע שָׁנִים הָיָה וְשֵׁבַע הַשָּׁבָלִים הַרְקוֹת שְׁדוּפוֹת הַקְּדִים יִהְיוּ שֵׁבַע שָׁנֵי רָעָב: (כח) הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-פְּרָעָה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הַרְאָה אֶת-פְּרָעָה: (כט) הָיָה שֵׁבַע שָׁנִים בְּאֹת שֶׁבַע גְּדוֹל בְּכָל-אָרֶץ מִצְרָיִם: (ל) זְקֵמוֹ שֵׁבַע שָׁנֵי רָעָב אַחֲרָיו וְנִשְׁכַּח כָּל-הַשֶּׁבַע בְּאָרֶץ מִצְרָיִם: וְכָל-הָרָעָב אֶת-הָאָרֶץ: (לא) וְלֹא-יִנְדַע הַשֶּׁבַע בְּאָרֶץ מִצְרָיִם הָרָעָב הוּא אַחֲרֵי-כֵן כִּי-כִבְדָהּ הוּא מֵאֹד: (לב) וְעַל הַשָּׁנֹת הַחֲלוֹם אֶל-פְּרָעָה פְּעֻמִּים כִּי-נָכוֹן הַדְּבָר מֵעַם הָאֱלֹהִים וּמִמֶּהָ הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ: (לג) וְעַתָּה יִרְא פְּרָעָה אִישׁ נְבוֹן וְחָכֵם וְיִשְׁתַּיְתּוּ עַל-אָרֶץ מִצְרָיִם: (לד) יַעֲשֶׂה פְּרָעָה וַיִּפְקֹד פְּקָדִים עַל-הָאָרֶץ וְחִמְשָׁל אֶת-אָרֶץ מִצְרָיִם בְּשֵׁבַע שָׁנֵי הַשָּׁבַע: (לה) וַיִּקְבְּצוּ אֶת-כָּל-אֶקָל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאֵת הָאֶלָּה וַיִּצְבְּרוּ-בָר תַּחַת יַד-פְּרָעָה אֶקָל בְּעֵרִים וְשִׁמְרוּ: (לו) וְהִיא הָאֶקָל לְפָקְדוֹן לְאָרֶץ לְשֵׁבַע שָׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה בְּאָרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא-תִכְרַת הָאָרֶץ בְּרָעָב: (לז) וַיִּטַּב הַדְּבָר בְּעֵינֵי פְּרָעָה וּבְעֵינֵי כָל-עַבְדָּיו: (לח) וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֶל-עַבְדָּיו הִנְמַצָּא כָּהָ אִישׁ אֲשֶׁר רָחַם אֱלֹהִים בּוֹ:

²⁰ זוהר כרך א (בראשית) פרשת מקץ דף קצו עמוד א: ר' חייא אמר פרעה בעא לנסאה ליה ליוסף ואחליף ליה חלמא ויוסף בגין דהוה ידע דרגין אסתכל בכל מלה ומלה ואמר כך חמיתא כל מלה ומלה כדקא חזי, דהא הוא דכתיב ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך, אחרי הודיע אלהים אחרי הוית בההיא שעתא דחלמית חלמא תמן הוית שכיח, ובגין כך אמר (ס"א אמת את כל זאת ידעת ואיך ידעת פשריה) את כל זאת ידעת חלמא היך הוה וידעת פשריה,

²¹ רש"י: (כו) שבע שנים, שבע שנים - כולן אינן אלא שבע, ואשר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מזומן, כמו שפירש לו בסוף (פסוק לב) ועל השנות החלום וגו'. **בשבע שנים הטובות נאמר (פסוק כה) הגיד לפרעה, לפי שהיה סמוך, ובשבע שני רעב נאמר (פסוק כח) הראה את פרעה, לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק, נופל בו לשון מראה:**

²² שלא היה לו לומר בתחילה 'את אשר האלקים עושה הגיד לפרעה'

²³ זוהר כרך א (בראשית) פרשת מקץ דף קצו עמוד א עמוד ב: קודשא בריך הוא אמר לאברהם (בראשית ט"ו) ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וגו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול כד אתא יוסף לארעא דמצרים לא אשתכח בה רכוש גדול גלגל גלגולין ואייתי כפנא על עלמא וכל עלמא הוו מייתין כספא ודהבא למצרים ואתמלי כל ארעא דמצרים כספא ודהבא, לבתר דאתתקן כלא רכוש גדול, אייתי יעקב למצרים, דהכי ארחי

גזירה מפורשת דוקא, רק שהוא סיבה כדי שישראל יצאו ברכוש גדול. והראיה לזה, כשבא יעקב אבינו ע"ה למצרים ביטל את שאר החמש שנים שהיה ראוי להיות עוד רעב בארץ²⁴, ושבע שני רעב שפנתר יוסף הצדיק הוא פתר כן, וחלום הולך אחר הפתרון, כדאיתא בגמרא דברכות (נה ב)²⁵. אבל שבע שני השובע היה נגזר באמת בפירוש שיהיה כך, אבל על רעב היה ביד יוסף הצדיק, והוא פתר כך, כפי טעם הזוהר הקדוש, כנזכר לעיל

ומשם בארה ביאור הפסוק הנ"ל, ויאמר יוסף אל פרעה חלום אחד הוא אשר האלהים עושה הגיד לפרעה שבע פרות הטובות שבע שנים הנה ושבע שבלים וגוי חלום אחד הוא שעל כן כתיב 'הגיד' - שכבר נכרו כך ברקיע, שיהיה שובע בעולם, שעל זה מכריז השי"ת בעצמו, כדאיתא בגמרא דברכות²⁶. ואמר ליה עוד ושבע פרות הרקות והרעות וגוי ושבע שבלים יהיו שבע שני הרעב פירוש, שזה גזר יוסף הצדיק - שיהיה שבע שנים רעב, על כן אמר 'יהיו שני רעב' שעכשיו יתהוו כך, שיהיו שבע שנים רעב. וזה פירוש הפסוק, שאחר כך שאמר יוסף הצדיק הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה פירוש, אני דברתי זה הדבר שיהיה שבע שני הרעב, אשר האלהים עושה הראה את פרעה פירוש, שיהיה בדרך ראייה בעלמא - בחלום פרעה, והוא פתר אותו כך, שיהיה רעב שבע שנים. על כן לא כתיב 'אשר אלהים עושה הגיד לפרעה' לפי שלא הגיד אלהים בכרוז שיהיה רעב, רק יוסף הצדיק רצה לפתור כך החלום, שפתרון יהיה על שבע שני רעב, כטעם הזוהר הקדוש הנ"ל. על כן כתיב הראה לפרעה ולא 'הגיד' כנזכר לעיל, ועל ידי זה מתורצים כל הקושיות שהקשינו לעיל, וקל להבין

וְעַתָּה יֵרָא פְרֵעָה אִישׁ נְבוֹן וְחָכֵם וְגו' יַעֲשֶׂה פְרֵעָה וַיִּפְקֵד פְּקִידִים עַל הָאָרֶץ וְחָמַשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו' וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל אֶכָּל וְגו' וַיִּצְבְּרוּ בָר תַּחַת יָד פְרֵעָה אֶכָּל בְּעָרִים וְשָׁמְרוּ וְגו' וְהָיָה הָאֶכָּל לִפְקֻדָּו וְגו'¹⁹. נוכל לדקדק מה שאמר 'ירא פרעה איש נבון וחכם' וגו', מה לו לבחור איש נבון וחכם לדבר זה, הא לא היה צריך רק לפקידים לצבור הקָר בצבור המקומות שבמצרים, מה צריך לזה איש נבון וחכם להשיתו על ארץ מצרים

ונוכל לומר בדרך רמז, כי ידוע מה שאמרו חז"ל (ספרי דברים מ)²⁷ וְאֶכְלָתָּ וְשָׁבַעְתָּ (דברים ח י)²⁸ שיהיה ברכה מצוי במעיו, כי בשנת זול האוכל מתברך במעים, ובשנת רעבון הוא להיפוך ח"ו. כי הענין הוא כך, כי העיקר האכילה הוא להעלות הרוחניות שבאותו דבר²⁹ - מֵאֶכָּל לִמְקוֹם שֶׁרָשׁוּ לִמְקוֹם עֲלִיּוֹן, והרוחניות קדושה שבכל דבר הוא חיות של אותו דבר³⁰, ובלתי זאת לא היה קיום לאותו דבר. ובשנת זול הוא, על ידי שנשפע לכל התבואות החיות הרוחניות, ולכל דבר ודבר הרוחניות ששייך לאותו דבר, והוא חיותו, והמשכה הוא ממקום עליון - היינו מחכמה ובינה, והוא חיות המאכל. ובאוכלו אחר כך המאכל הלו, הוא מעלה כל החיות הקדושה שיש באותו מאכל למקום שרשו, ובוה עושה נחת רוח להבורא יתברך שמו. מה שאין כן בשנת רעבון הוא, על ידי שלא נשפע להתבואה ושאר דברי מאכל הרוחניות קדושה לתוכם - אזי התבואה נתרקנה מהקדושה, ואין שביעה מהמאכל הלו, כי העיקר השביעה הוא מהקדושה והרוחניות שבכל מאכל

וזהו צדיק אֶכָּל לְשֹׁבַע נִפְשׁוֹ (משלי יג כה)³¹ שאוכל רק להשביע את הנפש עליון, היינו שכוונתו רק לאכילת הרוחניות - החיות שיש במאכל למקום שרשו³², על כן יאָכְלוּ עֲנָוִים וַיִּשְׁבְּעוּ. וזהו הברכה שבמעים, כי עיקר מגמתם רק לרוחניות כנזכר לעיל, ולא לגשמיות המאכל. אבל אותם בני אדם שדעת בהמה להם, שאין כוונתם לרוחניות המאכל רק לגשמיות המאכל, אזי אוכלים אכילה גסה ואין שובע להם. וזהו הרעב, שתמיד רעב נפשו, כי הנפש אין לו חיות רק בהמשיך אליו הרוחניות³³, וזהו בָּטָן רָשָׁעִים תִּתְחַרֵּר

דקדושא בריך הוא בקדמיתא בארי (ס"א אקדים) אסוותא ולבתר מחי, כך בקדמיתא אתקין רכוש גדול ולבתר אייתי לון לגלותא ועל דא גלגל גלגולין ואייתי כפנא על כל עלמא בגין דליהווי מייתין כספא ודהבא כל עלמא למצרים

²⁴ בראשית רבה (וילנא) פרשה פט סימן ט: א"ר יוסי בן חנינא ב' שנים עשה הרעב שכיון שירד יעקב אבינו לשם עלה הרעב

²⁵ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נה עמוד ב: דאמר רבי אלעזר: מנין שכל החלומות הולכין אחר הפה - שנאמר ויהי כאשר פתר לנו כן היה.

²⁶ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נה עמוד א: אמר רבי יוחנן: שלשה דברים מכריז עליהם הקדוש ברוך הוא בעצמו, ואלו הן: רעב, ושובע, ופרנס טוב

²⁷ ספרא בחוקותי פרשה א פרק א אות ז: ואכלתם לחמכם לשובע, אין צ"ל שיהא אדם אוכל הרבה ושבע אלא אוכל קימעא והוא מתברך במעיו כעניין שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך

²⁸ דברים פרק ח פסוק י (עקב): וְאֶכְלָתָּ וְשָׁבַעְתָּ וּבְרַכְתָּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל-הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ: שני

²⁹ באר מים חיים בראשית פרשת בראשית: [א, כט] ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וגו' עד לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ וגו' את כל ירק עשב לאכלה. שינה לכתוב באדם לכם יהיה לאכלה ולא כן גבי חיה ועוף. כי הנה כל בחינת האכילה לא ניתן באדם כי אם בכדי להעלות הניצוץ הקדוש המונח בתוך המאכל ההוא המחיה אותו אל מקום שורשו אשר בשמי השמים, ועל ידי זה יתוקן הדבר ההוא ויתקרב הארץ ומלואה למלך עולם ברוך הוא וברוך שמו. וכבר הארכנו בזה בחיבורנו סידורו של שבת (ועיין שם שורש ה' ענף א' וב' ובחלק שני דרוש השביעי ובשאר מקומות) וכתבנו שם אשר באדם אשר כוחו יפה בזה להעלות הניצוץ ההמה בכח כוונתו ובשביבת תאוותו לה', הנה כל המאכלים וחפצי עולם הזה מתאיים ומצפים עת בואם אל האדם הלזה, שעל ידו יתעלו לשמי השמים בדרך מאן דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא, ואין האיש הלזה צריך לטרוח כלל לבקש הדברים ההם כי הם מחפשים ומבקשים אותו ומזדמנין לפניו לתקנם ולהעלותם.

³⁰ קדושת לוי שמות פרשת פרה: התגלות אלהותו יתברך על כל פרטי הנבראים והיצורים והנעשים, וכל מה שיש בעולם הכל ממנו, ואין כל נמצא מבלעדו, ובלתו אין שום קיום מציאות לאחד מהנבראים, כמו שכתוב (נחמיה ט, ו) 'ואתה מחיה את כולם'

³¹ משלי פרק יג פסוק כה: (כה) צְדִיק אֶכָּל לְשֹׁבַע נִפְשׁוֹ וְבָטָן רָשָׁעִים תִּתְחַרֵּר:

³² באר מים חיים שמות פרשת כי תשא: ונודע את המבואר בשם הרב האלקי הבעש"ט זצוקלה"ה בפסוק (תהלים ק"ז, ה') רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף, כי באמת מי שיש בו מדעת קונו ועובד עבודת ה' ונודע אשר עבודת ה' אין ערוך אליה והיא המשבעת ונותנת כח וחיות וטרף ומזון לכל אברי הגוף, ומאין יומשך שזה יתאוה לתאוה הגשמיות מלחם ומים שהוא דבר עב וגס, והיה לו להסתפק יותר הרבה פעמים במזון הרוחני בתורה הקדושה שהיא משבעת יותר אלף פעמים להחושקים בה, ואמנם לצד שרשי שורש נשמתו הנעטפים והנעלמים בלחם ובשר ומים ויין וכל דברי עולם הזה לכל אחד לפי ערכו לכך הוא מתאוה אליהם בכדי להשלים נפשו באוכלו מהם, כי צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי י"ג, כ"ה) רק להשביע נפשו מניצוץ הקדושה השייכים אליה שבאוכל ההוא כי הנשמה נהנית מרוחנית המאכל כמו שאיתא בדברי הרב האר"י ז"ל (בליקוטי תורה עקב פסוק כל המצוה ושאר מקומות) ולא לתאוה גופו למלאות בטנו ובזה משלים נפשו באורות הקדושה השייכים אליה, וזה רעבים גם צמאים שמה שבני אדם הם רעבים וצמאים ללחם ומים ולא ישבעו מדברים הרוחניים, הוא עבור שנפשם בהם תתעטף שנפש האדם מתעטף ומתלבש בהם ועל כן הם מתאיים להם להשלים נפשם על ידם

³³ ספר הליקוטים עקב - פרק ח: שאיך אפשר בעולם שהלחם שהוא חומרי יזון חלקי הנפש שבאדם, שהוא רוחניות, ואם לא יאכל אדם לחם ולא שום מזון, כך ימות ברעב ותצא נשמתו ממנו, ואם יאכל כזית לחם יחיה, והאיך אפשר שהלחם יעמיד הנשמה הרוחנית. ומהכרח קושיא זו, אמרו

וזהו שאמר יוסף ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם, היינו שיבחר איש צדיק גדול שיוכל להמשיך להאוכל הנשמר הרוחניות קדושה מחכמה ובינה, וזהו נבון וחכם הוא חכמה ובינה. וחמש את ארץ מצרים קָמַשׁ הוא ה"א, להמשיך מחכמה ובינה לה"א תתאה, להשפיע שפע טובות בעולמות התחתונים, כנזכר לעיל. ויצברו בר תחת יד פרעה בר היינו חוץ, מלשון (ברכות כח א)³⁴ כל שאין תוכו כבדו, היינו גשמיות המאכל שהוא נראה בחוץ - הוא יהיה תחת יד פרעה. והיה האוכל לפקדון לארץ דהיינו שצריך להמשיך למאכל ולתבואות הרוחניות קדושה, והעיקר האכילה יהיה הרוחניות המאכל - היא הפנימיות המאכל הנפקד בו, והיינו האוכל לפקדון ועל ידי זה יוכל להיות שביעה בהמאכל, והבן

הפלוסופים שאין השארות לנפש, וכמות זה כן מות זה, כשימות האדם ויפסד חלק גופו, ג"כ יפסד חלק נשמתו, כיון שהיא ניזונית מדבר חומרי גם היא חומרית. ואין האמת כן, כי ח"ו, כי הם לא ידעו כל מה שאמרנו, שיש חיות אל המזון שהוא חלק רוחני שבו, להחיות חלק רוחני שבאדם. וזש"ה לכך האכילך את המן הרוחני, להודיעך כי לעולם אין מי שזן לאדם, אלא החלק רוחני שבו. וז"ש כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה', דהיינו מה שיצא מפיו ית' בעת הבריאה, להוציא מן הארץ כל דבר ודבר, אותו הדיבור נכנס באותו המזון, והוא הוא המחיה את האדם.

³⁴ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד א: רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כבדו - לא יכנס לבית המדרש